

Pemakaian Beban dan Darjah Pembuktian dalam Kes Jenayah Syariah di Malaysia: Suatu Analisis

Application of Burden and Quantum of Proof in Malaysian Syariah Criminal Cases: An Analysis

SUHAIZAD SAIFUDDIN, AHMAD AZAM MOHD SHARIFF, MUHAMAD HELMI MD SAID, RAMALINGGAM RAJAMANICKAM & TG. NOOR AZIRA TG. ZAINUDIN

ABSTRAK

Beban dan darjah pembuktian merupakan dua aspek signifikan dalam menegakkan keadilan di mahkamah. Melihat kepada kes-kes jenayah syariah semasa di Malaysia, pemakaian kedua-dua beban dan darjah pembuktian kelihatan berjalan lancar serta tidak bermasalah. Namun apabila diperhalus, pengaplikasian kedua-duanya ternyata perlu diperkemas. Penulisan ini menganalisis pemakaian aspek beban dan darjah pembuktian dalam perbicaraan jenayah syariah di Malaysia. Di samping itu, penulisan juga turut mengenal pasti permasalahan dalam pengaplikasian kedua-dua aspek tersebut. Seterusnya, penulisan ini berhasrat mengemukakan penyelesaian terhadap masalah yang dikenal pasti. Penulisan ini menggunakan kerangka kajian perundangan tulen yang bersifat kualitatif. Data serta maklumat berkaitan dengan prinsip dan aplikasi beban dan darjah pembuktian dikumpul melalui bahan-bahan perpustakaan. Kesemua data dan maklumat kemudiannya dianalisis menerusi metodologi analisis kandungan serta kaedah analitis dan kritis. Hasil penulisan mendapati bahawa berlaku pentafsiran yang tidak seragam serta tidak tepat terhadap prinsip beban dan darjah pembuktian oleh mahkamah syariah. Penulisan ini turut mendapati bahawa walaupun masalah kekaburan tafsiran wujud, kebanyakan literatur tidak membincangkan masalah ini dengan jelas. Oleh itu, penulisan ini menekankan kepentingan untuk mengatasi masalah tafsiran berkaitan dengan beban dan darjah pembuktian dalam kes jenayah syariah. Justeru, satu penyelidikan yang lebih terperinci harus dilakukan dalam memastikan para hakim dan pegawai syariah mampu mentafsirkan beban dan darjah pembuktian bagi kes jenayah syariah secara betul dan tepat.

Kata kunci: Kes jenayah syariah; tatacara jenayah syariah; undang-undang keterangan; beban pembuktian; darjah pembuktian

ABSTRACT

Burden and quantum of proof are two significant aspects in establishing justice in court. Looking at current Malaysian syariah criminal cases, the application of both burden and quantum of proof seem smooth and problem-free. However upon closer scrutiny, both applications are in need of enhancements. This writing analyses the applications of burden and quantum of proof in Malaysian syariah criminal trials. In addition, it identifies problems in both applications. Furthermore, it suggests solutions to these identified problems. The conducted research upon which this writing is based uses pure legal research conducted qualitatively as its research framework. Data and information on principles and applications of burden and quantum of proof are obtained via library research. All of these data and information are then analysed through content analysis and critical analysis methods. The said research finds that there are some inconsistency and inaccuracy in interpreting principles of burden and quantum of proof at syariah courts. The research also finds that despite such ambiguous interpretations, most literatures do not highlight this problem. Thus, this writing emphasizes on the importance of solving all interpretation problems regarding burden and quantum of proof in syariah criminal cases. Hence, a more indepth research should be carried out in ensuring correct and accurate interpretations on burden and quantum of proof among syariah judges and officers.

Keywords: Syariah criminal cases; syariah criminal procedure; law of evidence; burden of proof; quantum of proof

PENGENALAN

Beban pembuktian merupakan tugas mengemukakan hujah atau alasan yang kuat, kukuh dan konkrit bagi membuktikan sesuatu perkara. Beban pembuktian juga didefinisikan sebagai tanggungjawab yang terletak pada pihak yang berkaitan dengan sesuatu fakta yang menjadi isu yang mesti ditunaikan jika pihak tersebut ingin memenangi isu yang dipertikaikan (Siti Zalikhah 2006). Beban pembuktian dalam konteks keterangan jenayah syariah berkait rapat dengan istilah dakwaan yang digunakan bagi semua kes, sama ada kes-kes hudud, qisas, diat mahupun sama ada berhubung dengan hak Allah atau manusia atau hak campuran kedua-duanya (Mahmud Saedon 1990). Darjah pembuktian atau berat beban pembuktian pula bermaksud pada kadar manakah sesuatu keterangan itu diperlukan untuk membolehkan sesuatu kesalahan itu disabitkan. Berat beban pembuktian juga dapat diertikan sebagai berapa banyakkah bukti yang dikemukakan atau setakat mana tahap pembuktian yang disabitkan sesuatu kes dalam Islam itu sendiri (Mahmud Saedon 1989).

Bagi perbicaraan kes-kes jenayah syariah, pembuktian memainkan peranan yang amat penting bermula dari proses tangkapan. Sekiranya terdapat kelompangan untuk membuktikan elemen kesalahan, maka tangkapan tidak dapat dilakukan seperti yang berlaku pada kebanyakan kes-kes ajaran sesat di negara ini (Suhaizad & Jasri 2014). Dalam konteks keterangan jenayah syariah, darjah pembuktian dapat difahami sebagai takat dan tahap yang perlu dicapai oleh pihak pendakwaan dalam membuktikan fakta-fakta yang ditegaskan bagi melepaskan beban pembuktian di peringkat pendakwaan dan bagi pihak tertuduh untuk meragukan fakta-fakta yang telah dibuktikan oleh pihak pendakwaan bagi peringkat pembelaan.

Pelaksanaan perundangan jenayah syariah di Malayasia yang terletak di bawah bidang kuasa negeri-negeri sebagaimana termaktub dalam Senarai II, Jadual Kesembilan Perlembagaan Persekutuan telah menyebabkan perundangan syariah memperlihatkan pelbagai bentuk ketidakseragaman yang secara tidak langsung turut menyumbang kepada ketidaksempurnaan dan ketidakberkesanan pelaksanaan undang-undang jenayah syariah (Azizah, Noor Aziah, Ahmad Azam, Nor 'Adha & Noor Azira 2019). Menyingkap kembali sejarah penggubalan undang-undang jenayah syariah di negara ini,

terdapat beberapa enakmen yang disalin daripada *common law* dan diharmonisasikan mengikut acuan prinsip syariah, misalnya Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (ETJS) dan Enakmen Keterangan Mahkamah Syariah (EKMS). Proses ini adalah selari dengan amalan terdahulu untuk tidak mengimport seratus peratus pemakaian '*english common law*' dan '*rules of equity*' kerana ia hanya boleh diterima pakai dengan penyesuaian mengikut keadaan tempatan (Wan Ahmad Fauzi, Anisah & Mohamed Anwar 2017). Dalam sistem pertentangan (*adversari*) yang diamalkan di negara ini, pemakaian beban pembuktian dan darjah pembuktian merupakan aspek penting yang dititikberatkan dan dikanunkan. Mahmud Saedon (1989) menjelaskan bahawa hakim tidak dapat membuat penilaian dan keputusan dengan adil sekiranya kedua-dua aspek ini diketepikan. Beban pembuktian dan darjah pembuktian juga merupakan dua kaedah serta prinsip syariah yang menunjangi sesuatu perbicaraan kes jenayah di mahkamah syariah. Justeru, kedua-duanya merupakan instrumen penting dalam menegakkan keadilan

METODOLOGI

Artikel ini menganalisis pengaplikasian aspek beban bukti dan darjah pembuktian dalam perbicaraan kes jenayah syariah di negara ini. Pengaplikasian kedua-duanya dianalisis dari perspektif prinsip keadilan syariah. Analisis turut dilakukan ke atas pengaplikasian dari perspektif prinsip keterangan syariah. Penulisan ini seterusnya mengenalpasti permasalahan yang wujud berkaitan pengaplikasian beban bukti dan darjah pembuktian dalam kes jenayah di mahkamah syariah. Dalam penganalisan masalah, penulisan ini turut menganalisis sorotan literatur sekaligus mengenalpasti kelompangan dalam literatur yang sedia ada. Penulisan ini seterusnya mengemukakan penyelesaian terhadap masalah yang dikenalpasti.

Reka bentuk asas kajian ini adalah kajian undang-undang tulen (*pure legal research*). Ini kerana kajian ini mengkaji isu-isu yang timbul dalam konteks undang-undang berhubung beban bukti dan darjah pembuktian bagi kes jenayah syariah di Malayia. Kaedah kajian kualitatif merupakan reka bentuk utama penyelidikan ini. Penyelidikan ini menggunakan instrumen kualitatif iaitu kajian perpustakaan dan dokumentasi bagi memperoleh data yang diperlukan. Bahan-bahan dokumentasi

yang dianalisis adalah seperti buku, jurnal, artikel, kertas kerja, kes yang dilaporkan dan statut (akta, enakmen dan ordinan). Bagi proses pemurniaan data, maklumat yang diperolehi dianalisa melalui kaedah analisa kandungan (*content analysis*). Kaedah ini digunakan bagi menganalisa bahan berbentuk dokumentasi bagi mengkaji isu-isu yang dibahasakan di dalam kajian ini.

BEBAN DAN DARJAH PEMBUKTIAN DALAM PRINSIP KEADILAN SYARIAH

Prinsip keadilan syariah berteraskan sumber hukum yang luhur, iaitu nas al-Quran dan al-Sunnah. Dalam sistem pengadilan Islam, keadilan berdasarkan pembuktian yang dikemukakan dalam majlis kehakiman. Pembuktian tersebut perlu dikemukakan melalui kaedah tertentu yang ditetapkan dalam peruntukan sedia ada. Islam juga telah menetapkan kaedah pembuktian yang perlu dipatuhi dengan perbincangan yang terperinci (Suhaizad, Ruzian & Mohd. Munzil 2019). Oleh demikian, pembuktian dan kehakiman amat sinonim dan tidak boleh dipisahkan bagi mencapai keadilan dalam menetapkan hukuman. Pembuktian berasal daripada kata dasar “bukti” yang didefinisikan sebagai keterangan yang nyata, tanda kebenaran dan dalil, manakala pembuktian pula merupakan perihal, iaitu perbuatan, usaha dan sebagainya untuk membuktikan (Kamus Dewan 2013). Pembuktian dalam teks perundangan Islam dikenali sebagai *ithbat* yang membawa maksud mengemukakan dalil di hadapan hakim untuk menuntut sesuatu hak daripada hak-hak (Muhammad Rawwas 1983). Keadilan memerlukan undang-undang yang adil dan ditadbirkan secara cekap dan adil, hakim yang adil, berwibawa dan berkeelayakan. Hukuman yang adil juga memerlukan keterangan yang tepat dan pembuktian yang kukuh berdasarkan prinsip-prinsip yang unggul dan undang-undang yang hak, iaitu undang-undang Allah (Mahmud Saedon 1989). Dalam konteks jenayah syariah, selain menekankan aspek pembuktian, kejayaan sesuatu kes pendakwaan itu juga amat berkait rapat dengan ketelitian seseorang pegawai penguat kuasa agama dalam menjalankan siasatnya. Hal ini kerana apa-apa kecuaiian atau kesilapan yang dilakukan oleh seorang pegawai penguat kuasa agama semasa melakukan siasatan boleh mengakibatkan kes pendakwaan menjadi lemah, sekali gus mengakibatkan keadilan gagal dicapai (Ahmad Azam & Mazupi 2005)

Firman Allah S.W.T dalam sebuah ayat yang bermaksud:

“Dan jika engkau menghukum maka hukumlah di antara mereka dengan adil kerana sesungguhnya Allah mengasihi orang-orang yang berlaku adil”.

(Surah al-Maidah: 42)

Ayat di atas menjelaskan tentang kewajipan untuk berlaku adil. Rasulullah S.A.W juga telah mengingatkan kita agar selalu mementingkan pembuktian dalam sesuatu dakwaan. Dalam sebuah hadith daripada Ibn Abbas R.A, Rasulullah S.A.W telah bersabda yang bermaksud:

“Jika dibiarkan manusia itu membuat dakwaan sewenang-wenangnya, nescaya akan ada mereka-mereka yang membuat dakwaan ke atas harta benda dan darah orang lain (sewenang-wenangnya). Tetapi sumpah dikenakan ke atas yang kena dakwa”.

(al-Kahlani, 1960)

Prinsip asas sesuatu perbicaraan kes jenayah syariah ialah bahawa seseorang yang dituduh adalah bebas dari sebarang tuduhan melainkan dibuktikan bersalah. Prinsip ini ditegaskan melalui kaedah-kaedah fiqh diantaranya sebuah kaedah yang berbunyi “pada asalnya seseorang itu bebas dari sebarang tanggungan” (al-Hariri 1998; al-Nadwi 1998). Ia menjadi tanggungjawab pendakwa untuk mensabitkan suspek atau tertuduh dengan kesalahan dan bukannya suspek atau tertuduh yang harus menyediakan bukti untuk menafikan pertuduhan. Tertuduh masih terikat di bawah prinsip anggapan tidak bersalah selagi pembuktian dan keterangan yang kukuh dan tanpa keraguan yang munasabah gagal dibuktikan (Wafaa’ Yusof & Anita Rahim 2016). Oleh itu, membahaskan berhubung dengan keadilan dalam perbicaraan kes jenayah syariah bersangkut paut dengan pembuktian, sementara pembuktian juga tidak lari daripada menyentuh dua aspek utama, iaitu beban pembuktian dan darjah pembuktian.

Pada sepanjang tatacara pertuduhan serta perbicaraan ke atas tertuduh, hakim perbicaraan akan menentukan dua isu penting yang membabitkan beban pembuktian berdasarkan prinsip-prinsip jenayah syariah, iaitu atas siapakah beban pembuktian itu terletak pada sepanjang pendakwaan serta perbicaraan ke atas tertuduh dan apakah darjah pembuktian yang diperlukan dalam pendakwaan serta perbicaraan seperti itu (Ahmad Azam 2011). Beban pembuktian juga adalah satu aspek penting yang berkait rapat dengan darjah pembuktian. Hal ini kerana darjah pembuktian yang diperlukan berbeza mengikut

pihak yang mengemukakan beban pembuktian dan beban pembuktian boleh berubah-ubah daripada satu pihak kepada pihak yang lain (Ashraf 2001). Dalam sebuah ayat lain, Allah S.W.T telah memberi amaran yang bermaksud:

“Dan orang yang melemparkan tuduhan zina kepada perempuan yang baik-baik, kemudian mereka tidak membawakan empat orang saksi, maka sebatlah mereka lapan puluh kali sebat, dan janganlah kamu menerima penyaksian mereka selamanya; dan mereka adalah orang yang fasik”.

(Surahan-Nur: 4)

Ayat di atas merupakan amaran keras kepada orang yang menuduh seseorang melakukan zina supaya mengemukakan empat orang saksi sebagai membenarkan dakwaan. Sekiranya orang yang mendakwa atau menuduh berjaya membawa empat orang saksi tersebut, maka pihak yang tertuduh akan dihukum dengan hukuman zina. Sebaliknya sekiranya pihak yang menuduh itu gagal mengemukakan saksi-saksi, maka dia akan dikenakan dengan hukuman qazaf, iaitu sebatan sebanyak lapan puluh kali dan kesaksian mereka dalam apa-apa urusan tidak diterima. Dapatlah difahami melalui ayat ini bahawa beban pembuktian bagi membuktikan kes qazaf terletak pada orang yang mendakwa.

Selain ayat-ayat wahyu al-Quran, terdapat juga hadith-hadith Nabi Muhammad S.A.W yang menunjukkan bahawa wujudnya beban pembuktian dalam perbicaraan, khususnya dalam kes jenayah syariah. Sebagaimana sabda Nabi S.A.W dalam sebuah hadith masyhur yang bermaksud:

“Keterangan hendaklah diberi oleh pihak pendakwa dan sumpah oleh pihak yang kena dakwa”.

(al-Kahlani 1960)

Hadith ini menjelaskan bahawa beban pembuktian asalnya terletak di atas bahu pihak yang mendakwa. Sekiranya pihak pendakwaan gagal mengemukakan keterangan, maka pihak yang kena tuduh boleh menafikan tuduhan tersebut melalui sumpah yang ditetapkan. Sabda Nabi S.A.W ini mewujudkan satu prinsip yang diterima pakai pada hari ini. Hadith ini juga menjelaskan wujudnya prinsip perpindahan beban pembuktian daripada satu pihak kepada satu pihak yang lain.

Pada asalnya, terdapat beberapa tahap keyakinan dalam konteks akidah dan ilmu dalam Islam. Selain dua sudut tersebut, tahap keyakinan juga telah diterapkan di dalam konteks perundangan. Tahap keyakinan tersebut boleh dibahagikan kepada lima kategori utama, iaitu *al-yaqin* (yakin),

ghalabah al-zan (berat sangka), *al-zan* (sangkaan), *al-syak* (keraguan) dan *al-wahm* (salah sangka). Tahap keyakinan pada kedua-dua sudut ini telah diaplikasikan dalam konteks pembuktian di mahkamah dan dikenali sebagai darjah pembuktian dalam kajian ini. Islam telah menetapkan kebenaran sebagai prinsip am dalam pembuktian, oleh itu, *al-zan* tidak boleh mengambil tempat kebenaran. Islam juga menegaskan bahawa kebenaran yang ditegakkan mestilah bebas dari sebarang *al-zan*, *al-syak* dan *al-wahm*. Kebenaran adalah faktor utama membentuk keyakinan kerana keyakinan tidak boleh dihilangkan semata-mata dengan keraguan mahupun sangkaan (Abdul Rahman Mustafa 1988). Menurut Ahmad Ibrahim (1997), penentuan pihak mana yang perlu memikul beban pembuktian berserta berat beban pembuktian atau darjah pembuktian yang diperlukan merupakan elemen yang sepatutnya terkandung dalam sesuatu alasan penghakiman sesuatu kes di mahkamah. Pandangan ini menegaskan bahawa darjah pembuktian merupakan aspek penting yang perlu dititikberatkan dalam sesuatu perbicaraan kes jenayah syariah. Islam telah menetapkan beberapa jenis darjah keyakinan yang dapat diperhatikan melalui firman Allah S.W.T yang bermaksud:

“Dan juga (disebabkan) dakwaan mereka dengan mengatakan: “Sesungguhnya kami telah membunuh al-Masih isa ibnu Maryam, Rasul Allah. Padahal mereka tidak membunuhnya dan tidak menyalibnya, tetapi (yang mereka bunuh ialah) orang yang diserupakan dengan Isa. Sesungguhnya orang-orang yang berselisih faham tentang (pembunuhan) Isa sebenarnya mereka berada dalam keadaan syak (ragu-ragu) tentang orang yang dibunuh itu. Tiada sesuatu pengetahuan pun bagi mereka mengenainya selain mengikut sangkaan semata-mata dan mereka tidak yakin bahawa yang dibunuh itu ialah Isa”.

(Surah al-Nisa: 157-158)

Firman Allah S.W.T di atas menceritakan dakwaan orang Yahudi bahawa mereka telah membunuh Nabi Isa dan menyalib baginda. Ayat tersebut menjelaskan bahawa terdapat beberapa jenis darjah atau tahap keyakinan, iaitu *al-yaqin* (yakin), *al-zan* (sangkaan) dan *al-syak* (keraguan). Dalam Islam, yakin merupakan darjah keyakinan yang paling tinggi, diikuti dengan darjah tidak pasti yang terbahagi kepada tiga kategori, iaitu *al-zan* (sangkaan), *al-syak* (keraguan) dan *al-wahm* (tidak pasti) (Subhi Mahmasani 1987). Selain itu, terdapat banyak pandangan muktabar yang menjadikan *ghalabah al-zan* (berat sangka) sebagai salah satu darjah keyakinan selepas darjah yakin (Subhi

Mahmasani 1952). Darjah-darjah keyakinan ini juga dikenali dengan darjah pembuktian dan diaplikasi dalam konteks pembuktian di mahkamah, termasuklah kes jenayah syariah.

Terdapat beberapa kaedah fiqh, terutamanya dalam kaedah utama *al-yaqin la yuzal bi al-syak* (keyakinan tidak boleh dihilangkan dengan keraguan) yang boleh dijadikan asas dan menentukan beban pembuktian sesuatu kes (al-Sadlan 1999). Kaedah-kaedah fiqh tersebut membentuk teori dan prinsip yang perlu ditegakkan dalam pentadbiran keadilan jenayah syariah. Antaranya, kaedah-kaedah “pada asalnya seseorang itu bebas daripada sebarang tanggungan” (al-Hariri 1998; al-Nadwi 1998), dan kaedah “asal segala sesuatu itu tiada” (al-Nadwi 1998). Maksud kedua-dua kaedah tersebut bahawa jika asal sesuatu perkara itu tidak wujud, maka ia kekal tiada melainkan dapat dibuktikan sebaliknya. Dalam konteks jenayah syariah, sesuatu dakwaan atau tuduhan yang dilemparkan kepada tertuduh perlu dibuktikan. Oleh itu, pihak pendakwaan perlu mengemukakan keterangan dan pembuktian. Dalam menentukan tentang pihak yang perlu memikul beban pembuktian pula ianya dijelaskan dalam kaedah “asal sesuatu itu kekal mengikut apa yang ada sebelumnya sehinggalah ada dalil yang menyatakan sebaliknya” (Mustafa al-Zuhaili t.th). Kaedah ini boleh digunakan dalam menentukan siapakah yang menanggung beban pembuktian dalam sesuatu perbicaraan kes jenayah syariah. Pihak yang mendakwa atau pendakwa perlulah mengemukakan pembuktian bagi membenarkan tuduhan yang dikenakan terhadap tertuduh. Sekiranya dakwaan tersebut tidak diikuti dengan pembuktian, maka tertuduh perlulah bersumpah untuk menafikan segala tuduhan yang dilemparkan kepadanya bagi mengembalikan keadaan asal tidak bersalah.

Selain itu, terdapat beberapa kaedah yang menjelaskan penerimaan darjah yakin dan penolakan darjah yang selainnya. Al- Zarkasyi dalam kitabnya *al-Manthur fi al-Qawa'id* membawakan lafaz kaedah “Sesungguhnya apa yang tetap berdasarkan sesuatu yang yakin, ia tidak dapat diubah melainkan dengan sesuatu yang yakin juga” (IbnNujaym 1902). Selain itu, kaedah “Sesuatu keyakinan tidak boleh dihilangkan hanya dengan sesuatu keraguan” juga disebut dalam kaedah utama “keyakinan tidak hilang dengan keraguan” (Perkara 4, *Majallah al-Ahkam al-Adliyah*). Menurut Muhammad Bazmul (t.th), yang dimaksudkan dengan yakin dalam

kaedah tersebut ialah darjah *ghalabah al-zan*, *'ilm al- yaqin* (yakin dengan ilmu) dan peringkat di atasnya, iaitu *'ain al-yaqin* dan *haq al-yaqin*. Yang dimaksudkan dengan keraguan pada kaedah tersebut pula membawa maksud *al-wahm*, *al-syak* dan *al-zan*.

ANALISIS LITERATUR PEMAKAIAN BEBAN DAN DARJAH PEMBUKTIAN DALAM KES JENAYAH SYARIAH DI MALAYSIA

Menyorot khazanah penulisan perundangan syariah sama ada penulisan kitab *turath* dan buku ilmiah, perbincangan berhubung dengan beban dan darjah pembuktian bagi kes jenayah syariah kerap dilakukan secara umum. Apatah lagi dalam menyentuh isu-isu berhubung dengan pemakaian beban dan darjah pembuktian dalam konteks undang-undang jenayah syariah di negara ini, dapat dikatakan belum pernah dibincangkan. Misalnya, Abdul Rahman Mustafa (1988) dalam buku yang bertajuk “Prinsip Undang-undang Keterangan Islam Satu Pendekatan Perbandingan” menjelaskan bahawa kaedah umum menetapkan bahawa dalam perbicaraan jenayah, pihak pendakwaan yang akan menanggung tugas membuktikan, manakala dalam kes sivil, pihak yang menuntut perlu menanggung beban pembuktian. Walau bagaimanapun, ada beberapa pengecualian kepada prinsip umum ini. Beliau menambah lagi, dalam undang-undang sivil dan syariah, terdapat dua jenis beban, iaitu beban pembuktian kes dan beban pembuktian fakta atau keterangan. Beban pembuktian kes dipikul oleh pihak pendakwaan dari awal pendakwaan hingga ke akhir perbicaraan jenayah, sementara beban pembuktian fakta dan keterangan, pada awalnya, akan dipikul oleh pihak pendakwaan pada awal pendakwaan. Sungguhpun begitu, beban ini akan berpindah kepada tertuduh setiap kali tertuduh menafikan fakta dalam pertuduhan sambil mengemukakan keterangan yang cuba menyangkal pertuduhan semasa perbicaraan jenayah itu berlangsung. Penulisan ini merupakan satu pendedahan umum berkaitan beban dan darjah pembuktian dari aspek undang-undang dan perspektif Islam.

Mahmud Saedon (1993) dalam mengulas berhubung dengan darjah pembuktian bagi kes-kes takzir yang dikenakan hukuman berat seperti penjara seumur hidup atau bunuh yang terletak bawah bidang kuasa mahkamah awam di negara

ini menyatakan bahawa pembuktian hendaklah sampai ke tahap *ghalabah al-zan* yang hampir kepada yakin. Beliau menambah bahawa perbezaan pendapat ulama dalam darjah pembuktian boleh memperkaya lagi khazanah ilmu undang-undang keterangan. Pandangan beliau tersebut boleh dijadikan titik tolak kepada usaha untuk mengkaji dan mengembangkan ilmu undang-undang keterangan khususnya dalam aspek pemakaian beban dan darjah pembuktian.

Ashraf (2001) telah membuat perbandingan di antara pemakaian beban dan darjah pembuktian di mahkamah awam dengan prinsip syariah. Beliau berpendapat berhubung dengan kesalahan-kesalahan hudud yang dikenakan dengan hukuman takzir seperti berzina, minum arak dan qazaf. Dilema di sini adalah tentang darjah pembuktian yang diperlukan untuk mensabitkan seseorang dengan kesalahan hudud. Pihak pendakwaan mungkin akan berhujah dengan mengatakan bahawa darjah pembuktian yang diperlukan hanyalah *zan al-ghalib* memandangkan hukuman yang akan dijatuhkan adalah dalam kategori takzir, manakala pihak tertuduh atau pembelaan pula mungkin akan membalas dengan mengatakan bahawa kes seperti ini perlulah dibuktikan ke tahap yakin kerana kesalahan itu tergolong dalam kategori hudud. Beliau menyarankan supaya kesalahan-kesalahan hudud yang ditetapkan hukuman dengan takzir seperti berzina, minum arak dan qazaf ditukar kepada kesalahan percubaan berzina dan percubaan minum arak. Hal ini kerana kesalahan hudud seharusnya dihukum dengan hukuman hudud yang sebenar. Namun begitu, sekiranya nama kesalahan tersebut masih dikekalkan, beliau menyarankan supaya darjah pembuktian yang diperlukan adalah pada tahap yakin dan bukan pada tahap *zan al-ghalib*. Penulisan ini tidak membincangkan aplikasi beban dan darjah pembuktian dalam undang-undang kes jenayah syariah di Malaysia secara khusus, sebaliknya merupakan kajian perbandingan berkaitan dengan darjah pembuktian yang diamalkan di mahkamah awam dan dari perspektif Islam.

Pengenalpastian terhadap isu yang berbangkit berhubung dengan pemakaian beban dan darjah pembuktian dalam konteks perundangan jenayah syariah di negara kita boleh diperhatikan dalam beberapa penulisan artikel selepas itu. Mohd Asri Tahir (2008) dalam satu pembentangan kertas kerja melontarkan pendapat berhubung dengan isu beban pembuktian dalam EKMS. Beliau berpandangan bahawa seksyen 73 hingga

81 EKMS adalah terlalu umum dengan tidak menyatakan siapakah yang memikul beban pembuktian kes dan beban pembuktian fakta dan keterangan. Sedangkan, menjadi tugas hakim untuk mengamati serta memastikan bahawa kedua-dua beban kes serta beban fakta dan keterangan dipikul serta dilaksanakan oleh pihak-pihak terbabit pada sepanjang pertuduhan dan perbicaraan jenayah.

Isu ini turut diketengahkan oleh Ahmad Azam (2011) dalam penulisan tesis dan artikel. Beliau telah menemukan bahawa terdapat sebilangan pengamal undang-undang syariah terutama daripada kalangan pendakwa syarie yang tidak memahami secara menyeluruh tentang konsep beban pembuktian. Beliau juga menegaskan bahawa peruntukan undang-undang berhubung dengan beban pembuktian yang terdapat dalam Akta Tatacara Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 dan Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 adalah terlalu umum sehingga kedua-duanya tidak menyatakan siapakah yang memikul beban pembuktian kes dan beban pembuktian fakta dan keterangan. Bagi isu darjah pembuktian pula, beliau mendapati bahawa terdapat sebilangan pengamal undang-undang syariah tidak memahami secara menyeluruh tentang konsep darjah pembuktian. Hal ini kerana enakmen berkaitan dengan tatacara jenayah syariah tidak memperuntukkan apa-apa tentang tahap pembuktian yang perlu dibuktikan. Melalui kajian tersebut, beliau mendapati bahawa ketidakfahaman ini berpunca daripada lakuna yang wujud pada enakmen yang sedia ada berhubung dengan beban pembuktian dan darjah pembuktian. Oleh itu, beliau mencadangkan supaya penambahbaikan dibuat terhadap enakmen tersebut bagi memantapkan aspek pembuktian jenayah syariah di negara ini. Sungguhpun kajian ini ada membincangkan isu darjah pembuktian bagi kes-kes jenayah syariah, namun skop kajian ini sebenarnya lebih luas. Kajian beliau ini membahaskan isu-isu yang timbul dari aspek tatacara siasatan dan pendakwaan jenayah syariah, manakala isu beban dan darjah pembuktian merupakan salah satu hasil dapatan kajian tersebut.

Beberapa tahun selepas itu, Zulfakar Ramlee (2015) juga bersetuju dengan masalah yang berlaku dan membangkitkan isu-isu yang timbul melalui sebuah penulisan. Beliau berpendapat bahawa Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 boleh menimbulkan salah faham terhadap tafsiran beban

pembuktian. Sebagai contoh, seksyen 72 dalam Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 hanya digunakan bagi kes-kes *mal*. Selain itu, istilah yang digunakan seperti “beban membuktikan kes,” “beban membuktikan fakta” dan “beban mengemukakan keterangan” pada ketiga-tiga seksyen, iaitu 72, 73 dan 74 yang hanya difahami secara tersirat boleh menimbulkan kekeliruan tentang tanggungjawab pihak yang perlu memikul beban pembuktian yang sebenarnya. Beliau juga berpandangan bahawa darjah pembuktian amat penting dalam sesuatu perbicaraan kes jenayah syariah. Hal ini kerana pemakaian darjah pembuktian yang tepat merupakan asas keadilan yang sebenar. Kegagalan menggunakan darjah pembuktian yang diperlukan juga mengakibatkan berlakunya ketidakadilan kepada pihak terbabit. Hal ini juga menyebabkan timbulnya dua andaian. Pertama, sama ada kes tersebut benar-benar telah mencapai darjah yang diperlukan. Kedua, hakim sendiri tidak jelas tentang darjah yang diperlukan dalam kes tersebut yang akhirnya boleh membawa ketidakadilan dalam mengendalikan kes. Beliau juga telah cuba memberikan cadangan bagi menyelesaikan masalah ini. Beliau berpendapat sepertimana dalam kes jenayah hudud yang mewajarkan hukuman hudud seperti yang diperuntukkan dalam Enakmen Kanun Kesalahan Jenayah II 1993 Kelantan dan Enakmen Kesalahan Jenayah (Hudud & Qisas) 2002 Terengganu, tahap pembuktian seperti yang disepakati oleh para ulama ialah *al-yaqin*. Pada peringkat pembelaan kes pula, disarankan agar tahap yang diperlukan adalah setakat *zan al-ghalib*. Walau bagaimanapun, dalam kes yang melibatkan kesalahan takzir atau kesalahan hudud yang dikenakan hukuman takzir seperti meminum minuman yang memabukkan, persetubuhan luar nikah dan qazaf, darjah *zan al-ghalib* atau dalam bahasa perundangan sivil ialah “tanpa keraguan yang munasabah” diperlukan. Bagi peringkat pembelaan pula, tahap *zan* atau dalam istilah perundangan sivil dikenali sebagai “imbangan kebarangkalian” memadai. Walau bagaimanapun, isu dan cadangan yang diutarakan bersifat umum dan tidak dibahaskan secara terperinci. Pandangan ini juga tidak disokong dengan justifikasi dan dapatan data.

Melalui sorotan pandangan-pandangan yang dikemukakan, dapat disimpulkan bahawa terdapat isu-isu berbangkit berhubung dengan peruntukan beban dan darjah pembuktian dalam perundangan kes jenayah syariah di negara ini. Namun begitu,

penulisan-penulisan tersebut merupakan kajian yang bersifat umum dan tidak disokong dengan beberapa aspek penting seperti dapatan data melalui analisis kes-kes dan kajian lapangan seperti temu bual. Penyelidikan yang khusus dalam membahaskan aspek beban pembuktian dan darjah pembuktian dalam konteks perundangan jenayah syariah di negara ini secara komprehensif dan terperinci masih belum dikemukakan dan perlu diusahakan pada masa akan datang.

ANALISIS KES PEMAKAIAN BEBAN DAN DARJAH PEMBUKTIAN DALAM KES JENAYAH SYARIAH DI MALAYSIA

Terdapat dua isu yang diketengahkan melalui penulisan ini. Pertamanya ialah masalah berhubung dengan pengaplikasian beban pembuktian dalam kes jenayah syariah. Beban pembuktian bagi kes jenayah syariah diperuntukkan dalam EKMS negeri-negeri, misalnya dari seksyen 72 hingga seksyen 82 dalam Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997. Oleh sebab kerangka undang-undang keterangan mahkamah syariah diadaptasi daripada Akta Keterangan 1950 (Akta 56), maka terdapat banyak persamaan dari sudut kerangka dan isi kandungan kedua-dua statut tersebut. Sebagai contoh, seksyen 73 Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 disalin daripada seksyen 101 Akta Keterangan 1950 berhubung dengan beban perundangan dan seksyen 74 Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 yang memperuntukkan tentang beban keterangan menyamai seksyen 102 Akta Keterangan 1950. Dalam peruntukan-peruntukan tersebut juga dinyatakan jenis-jenis beban pembuktian, perpindahan beban pembuktian, pengecualian prinsip am melalui dalihan dan anggapan secara tersurat dan tersirat. Isu dan masalah ini boleh diperhatikan melalui kes-kes yang telah diputuskan.

Dalam kes *Pendakwa Syarie lwn Abdul Kahar bin Ahmad [2009] JH 29(1)100*, tertuduh didakwa telah melakukan lima kesalahan bawah Enakmen Jenayah Syariah (Negeri Selangor) 1995. Dalam kes ini, pihak tertuduh telah mengaku bersalah terhadap semua pertuduhan tersebut. Yang Arif Hakim Perbicaraan telah mengulas bahawa Pendakwa Syarie telah berjaya memenuhi kehendak beban pembuktian yang disyaratkan dalam seksyen 73 hingga seksyen 77 EKMS

(Negeri Selangor) 2003, iaitu semua peruntukan berhubung dengan beban pembuktian, termasuklah beban membuktikan kes orang tertuduh termasuk dalam kekecualian. Penghakiman yang hampir serupa dapat diperhatikan dalam kes *Pendakwa Syarie lwn Hammirul Hamlen [kes jenayah bil: 05001-114-0022-2015 dan kes Pendakwa Syarie lwn Abdul Samathu Alil Rahman [Kes Jenayah No: 14300-138-0023-2010]*. Dalam kes pengakuan bersalah, perpindahan beban pembuktian tidak berlaku. Prinsip ini dijelaskan dalam kes *Abd. Razak Othman lwn Ketua Pendakwa Syarie Negeri Melaka [2007] 23(2) JH 211*, Sidang Hakim Rayuan telah berpendapat bahawa pihak Pendakwa Syarie telah membuktikan bahawa fakta-fakta yang didakwa telah dibuktikan dalam kes tersebut kerana pihak perayu telah mengaku bersalah atas pertuduhan yang dibacakan semasa di peringkat Mahkamah Tinggi. Penghakiman kes tersebut menyebut bahawa pihak Pendakwa Syarie telah memenuhi kehendak seksyen 73 EKMS (Negeri Melaka) 2002, iaitu berhubung dengan beban pembuktian kes yang juga dikenali dengan beban pembuktian perundangan. Oleh itu, dalam kes mengaku bersalah, seksyen-seksyen selain seksyen 73 tidak digunakan.

Isu kedua yang cuba diketengahkan ialah berhubung dengan pengaplikasian darjah pembuktian yang diperuntukkan dalam ETJS. Sebagaimana EKMS, ETJS juga disalin dan diharmonisasikan daripada Akta Tatacara Jenayah 1976 (Akta 593). Namun, tatacara perbicaraan yang dikanunkan dalam Akta 593 memperuntukkan darjah pembuktian yang menjadi panduan secara jelas. Menurut akta tersebut, pada peringkat pendakwaan, pihak pendakwaan perlu membuktikan kes hingga ke tahap *prima facie* sebagaimana yang diperuntukkan dalam subseksyen 173 f(i) bagi majistret dan seksyen 180 bagi mahkamah tinggi. Pada tahap pembelaan pula, pembuktian oleh pendakwa perlulah mencapai tahap tanpa keraguan yang munasabah (*beyond reasonable doubt*) sebagaimana yang diperuntukkan dalam subseksyen 173 (m)(i),(ii) dan (iii). Pada peringkat ini juga, tertuduh perlu menimbulkan keraguan yang munasabah (*raise reasonable doubt*). Pemakaian kesemua darjah pembuktian ini juga dijelaskan oleh Mahkamah Agung dalam kes *Mohamed Radhi bin Yaacob lwn PP [1991] 3MLJ 169*.

Sungguhpun ETJS disalin daripada Akta 593, namun darjah pembuktian yang menjadi penanda aras dalam menetapkan hukuman tidak dinyatakan

dalam enakmen tersebut. Misalnya, subseksyen 96 (f) dan (h) Akta Tatacara Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 tidak menyatakan darjah pembuktian yang diperlukan semasa perbicaraan di peringkat pendakwaan. Subseksyen tersebut memperuntukkan:

(f)jika, selepas mengambil segala keterangan yang disebut dalam perenggan (c),(d) dan (e), Mahkamah mendapati bahawa tiada kes terhadap tertuduh telah diwujudkan yang jika tak dipatahkan akan mewajarkan sabitannya, maka Mahkamah hendaklah merekodkan perintah pembebasan;

(h) jika, apabila keterangan itu telah diambil, Mahkamah berpendapat bahawa ada alasan untuk menganggap bahawa tertuduh telah melakukan kesalahan yang dipertuduh itu atau kesalahan lain yang Mahkamah itu kompeten untuk membicarakannya dan yang pada pendapatnya patut dibicarakannya, ia hendaklah menimbangkan pertuduhan yang direkodkan terhadap tertuduh dan memutuskan sama ada pertuduhan itu mencukupi dan, jika perlu, hendaklah meminda pertuduhan itu.

Subperenggan 96 (f) menetapkan frasa “tiada kes” untuk hakim melepaskan tertuduh dan frasa “ada alasan” untuk hakim mengarahkan tertuduh membela diri dalam subperenggan 96 (h). Kelompangan yang serupa juga boleh dilihat dalam subseksyen 96 (m) (i) dan (ii) akta yang sama bagi perbicaraan di peringkat pembelaan, iaitu:

(m) (i) jika Mahkamah mendapati tertuduh tidak bersalah, Mahkamah hendaklah merekodkan perintah pembebasan;

(ii) jika Mahkamah mendapati tertuduh bersalah atau jika akuan bersalah telah direkodkan dan diterima, Mahkamah hendaklah menjatuhkan hukuman mengikut undang-undang.

Pada peringkat ini, frasa “mendapati” yang diperuntukkan adalah terlalu umum dan boleh menimbulkan tafsiran yang pelbagai. Kelompangan dan kekaburan peruntukan undang-undang ini telah mengakibatkan para pegawai pendakwa syarie berpegang pada pentafsiran yang berbeza dalam hal ini. Ketiadaan apa-apa peruntukan tersebut telah mengakibatkan kewujudan kefahaman yang berbeza dalam kalangan pegawai pendakwa syarie dalam isu ini (Ahmad Azam2011). Perbezaan tafsiran tersebut boleh diperhatikan di dalam kes-kes yang diputuskan.

Dengan merujuk kes-kes terdahulu, penulisan ini mendapati bahawa kebanyakan penghakiman telah menjadikan darjah pembuktian yang diaplikasi

di mahkamah awam sebagai panduan. Misalnya, pemakaian darjah *prima facie* pada peringkat pendakwaan dan darjah tanpa keraguan yang munasabah serta menimbulkan keraguan yang munasabah pada peringkat pembelaan. Selain itu, terdapat penghakiman kes yang tidak menyatakan darjah pembuktian yang telah dicapai dalam menetapkan sesuatu hukuman. Kepelbagaian dan ketidakseragaman dalam pemakaian darjah pembuktian tersebut boleh diperhatikan melalui kes-kes, seperti kes *Pendakwa Syarie Kelantan lwn Mohamed bin Sabu dan seorang lagi [1997] 11 JH 61* apabila dalam kes ini, hakim memutuskan bahawa pendakwa syarie gagal membuktikan *prima facie* pada peringkat pendakwaan dan dengan itu, tertuduh dibebaskan. Dalam kes *Pendakwa Syarie Johor lwn Abd. Talib bin Harun & lain-lain [1996] 10 JH 15* pula, tertuduh telah didakwa dengan 17 pertuduhan dan bagi kesalahan memungut wang tanpa kebenaran bawah seksyen 162 Enakmen Pentadbiran Agama Islam Johor 1978, hakim memutuskan bahawa terdapat keraguan yang munasabah di peringkat pembelaan dan tertuduh dibebaskan. Bagi peringkat pendakwaan pula, tiada apa-apa darjah pembuktian yang dinyatakan. Sementara dalam kes *Pendakwa Syarie Pahang lwn Mahadi dan Noridah [1998] 121(1) JH 13* pula, hakim memutuskan bahawa terdapat keraguan di peringkat pendakwaan yang menyebabkan tertuduh dibebaskan, manakala bagi kes *Pendakwa Syarie Wilayah Persekutuan Labuan lwn Jaiman Masta & Satu lagi [2006] CLJ (Sya) 15; [2005] 20(1) JH 238*, hakim memutuskan bahawa keterangan pendakwa gagal membuktikan kes tanpa keraguan yang munasabah dan tertuduh dibebaskan tanpa membela diri. Bagi kes *Pendakwa Syarie Negeri Sabah lwn Rosli bin Abdul Japar [2007] XXXIII (II) JH 238*, hakim memutuskan bahawa pendakwa syarie telah berjaya membuktikan kesnya, namun hakim tidak menyatakan apa-apa darjah pembuktian yang dicapai. Hakim juga mengulas bahawa tertuduh gagal menimbulkan keraguan yang munasabah. Dalam kes *Pendakwa Syarie Negeri Sembilan lwn Mohd Amin bin Mohd Zin & Zawiyah binti Abu Hassan [Kes Jenayah Bil: 05005-114-1052-2009 dan 05005-114-1051-2009]* hakim memutuskan bahawa pihak tertuduh gagal menimbulkan keraguan yang munasabah pada peringkat pembelaan dan tidak menjelaskan darjah pembuktian yang dicapai oleh pihak pendakwaan semasa di peringkat pendakwaan. Selain itu, dalam kes *Pendakwa Syarie Selangor lwn Muhammad Iquan Syah bin Mohamad Isa, Nadzatul Izzaty bt*

Nasir dan Nur Hajar Faiqsyah bt Mohamad Isa [Kes Jenayah Bil: 10400-114-0032-2014, 10400-114-0033-2014 dan 10400-114-0038-2014] pula, hakim menetapkan bahawa pihak pendakwaan hendaklah mengemukakan keterangan sehingga ke tahap tanpa keraguan yang munasabah atau *ghalabah al-zan*.

Ketidaksegraman pemakaian darjah pembuktian tersebut merupakan isu yang perlu dikaji dan diperhalus pada masa akan datang. Penyelidikan yang dibuat juga perlu mengenal pasti kefahaman pengamal perundangan syariah berhubung dengan peruntukan undang-undang yang sedia ada. Adakah perbezaan tafsiran tersebut berdasarkan kefahaman undang-undang yang tepat atau sebaliknya.

CADANGAN UMUM PENYELESAIAN MASALAH

Dalam aspek beban pembuktian, Islam telah menetapkan supaya pihak pendakwaan perlu mengemukakan pembuktian bagi membenarkan dakwaan. Beban pembuktian ini boleh berpindah daripada satu pihak kepada satu pihak yang lain berdasarkan jenis beban pembuktian tersebut. Selain beban pembuktian, Islam telah menetapkan darjah pembuktian dalam kes-kes jenayah syariah, iaitu *al-yaqin* (yakin), *ghalabah al-zan* (berat angka), *al-zan* (angkaan), *al-syak* (keraguan) dan *al-wahm* (salah angka). Namun begitu, terdapat perbezaan dalam pemakaian beban pembuktian dan darjah pembuktian dalam konteks perundangan jenayah syariah di negara ini. Hal ini kerana undang-undang tatacara jenayah syariah telah mengadaptasi *common law* yang dibawa oleh British semasa menjajah Tanah Melayu suatu ketika dahulu. Sungguhpun proses harmonisasi undang-undang tatacara jenayah syariah dengan hukum syarak telah dilakukan, namun perbezaan prinsip yang diamalkan dan sumber rujukan di mahkamah sivil dan mahkamah syariah di negara ini telah menimbulkan isu-isu dalam perundangan jenayah syariah.

Penulisan ini mengetengahkan isu-isu yang timbul berhubung dengan pemakaian beban pembuktian dan darjah pembuktian dalam kes jenayah syariah di negara ini. Masalah ini berpunca daripada kelompangan yang wujud dalam perundangan sedia ada. Kelompangan yang wujud telah menyebabkan tafsiran dan kefahaman yang pelbagai dan tidak seragam oleh pengamal undang-

undang di negara ini sama ada hakim syarie, pendakwa syarie atau peguam syarie. Tafsiran dan kefahaman yang merujuk sepenuhnya kepada undang-undang yang digunakan di mahkamah awam adalah tidak tepat. Hal ini kerana rujukan terhadap undang-undang mahkamah awam telah terhenti selepas Enakmen Tatacara Jenayah Syariah yang khusus digubal (Sheikh Ghazali 2003). Shamrahayu (2016) pula menegaskan bahawa sungguhpun ETJS dan Kanun Tatacara Jenayah mempunyai peruntukan yang hampir sama, namun tafsiran ETJS hendaklah mengikut prinsip undang-undang jenayah Islam dan falsafah tatacara jenayah Islam kerana falsafah penguatkuasaan kedua-dua undang-undang ini berbeza. Hal ini juga selaras dengan peruntukan undang-undang sedia ada yang menyatakan bahawa sesuatu lakuna atau perkara yang tidak diperuntukkan secara nyata perlulah merujuk hukum syarak seperti mana yang di peruntukkan pada seksyen 230 Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Selangor) 2003.

Masalah ini telah berlarutan dalam satu tempoh yang agak lama, iaitu sejak kali terakhir undang-undang tatacara jenayah syariah dikemas kini. Misalnya, Akta Keterangan (Wilayah-wilayah Persekutuan) dan Akta Tatacara Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) yang telah diwartakan dan dirujuk sejak tahun 1997 sehingga kini. Ketidakeragaman tafsiran dan kefahaman ini perlu diselesaikan dan dimuktamadkan secepat mungkin. Sungguhpun terdapat penulisan-penulisan yang telah membincangkan aspek beban pembuktian dan darjah pembuktian dalam kes jenayah syariah sebelum ini, namun penulisan-penulisan tersebut merupakan perbincangan yang umum dan tidak membahaskan secara lebih terperinci. Oleh itu, satu penulisan yang lebih mendalam dan komprehensif perlu dilakukan merentasi setiap sudut perbahasan terhadap isu-isu yang timbul dari perspektif prinsip syariah, undang-undang dan seterusnya mencadangkan saranan-saranan yang boleh dilaksanakan.

KESIMPULAN

Penulisan ini boleh menyimpulkan bahawa ketidakjelasan undang-undang berkaitan dengan beban dan darjah pembuktian menjadi faktor utama kepada wujudnya isu terhadap pengaplikasian kedua-dua aspek tersebut. Faktor tersebut telah menyebabkan tafsiran dan kefahaman yang tidak seragam dalam kalangan pengamal undang-undang

syariah di negara ini. Walaupun beberapa penulisan sebelum ini cuba membincangkan isu tersebut, namun belum ada satu penulisan khusus yang membahaskan isu tersebut secara lebih terperinci, mendalam, menyeluruh dan merentas segenap aspek protokol penyelidikan. Penyelidikan yang khusus dalam membahaskan pemakaian beban dan darjah pembuktian dalam konteks undang-undang jenayah syariah semasa perlu diusahakan. Penyelidikan ini perlu lebih khusus, terperinci dan komprehensif dalam mengenal pasti masalah-masalah yang timbul bersama pembentangan cadangan penambahbaikan dan justifikasi yang jelas. Penemuan yang terhasil juga perlu disokong dengan dapatan-dapatan data yang kuat dan perlu dihuraikan secara lebih terperinci. Usaha yang dilaksanakan ini mampu memberikan sumbangan yang amat signifikan dalam mengembangkan dan memperkaya khazanah ilmu dari sudut keterangan dan tatacara bagi kes jenayah syariah di negara ini. Usaha ini juga dapat memperbaiki kelemahan yang wujud sekali gus memartabatkan keluhuran perundangan syariah di negara ini.

PENGHARGAAN

Penulisan ini dibiayai oleh Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM) melalui geran penyelidikan, iaitu GGPM-2017-019.

RUJUKAN

- 'Ali Ahmad al-Nadwi. 1998. *al-Qawaid al-Fiqhiyyah*. Damsyik: Dar al-Qalam.
- Abi al-Fida' Ismail bin Kathir Ibn Kathir. 1982. *Qisas al-Anbiya'*. Juz 1. Beirut: Maktabah al-Islamiyyah.
- Abdul Rahman Mustafa. 1988. *Prinsip Undang-undang Keterangan Islam*. Kuala Lumpur: Al-Rahmaniah.
- Abu Husain Muslim bin al-Hajjaj al-Qusyairi al-Nal-Naysaburi. 1955. *Sahih Muslim bi Syarh al-Nawawi*. Juz II. Dar 'Ihya' al-Kutub al - 'Arabiyyah.
- Abu Musa ibn Ahmad ibn Sarwah al-Tirmizi. 1975. *Sunan al-Tirmizi*. Juz III. Mesir: Syarikat Maktabat wa Matba'at Mustafa al-Babi al-Halabi wa Awladih.
- Ali Qurah. 1952. *Al-Usul al-Qadaiyyah Fi al-Muraffah al-Shariyyah*. Mesir: Matbaah al-Nahdah.
- Al-Kahlani. 1960. *Kitab Sahih Muslim Kitab al-Aqdiyah Subul al-Salam*. Jld 4. Mesir: Matba'ah al-Babi al-Halabi.
- Ahmad AzamMohd. Shariff & Mazupi Abdul Rahman. 2005. *Siasatan Kes Jenayah Syariah di bawah Akta Tatacara Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997*. Jurnal Undang-undang dan Masyarakat 9: 1-18.

- Ahmad Azam Mohd Shariff. 2011. *Tatacara Pendakwaan Jenayah Syariah: Analisis ke atas Peruntukan Undang-undang di bawah Akta Tatacara Jenayah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997 dan Akta Keterangan Mahkamah Syariah (Wilayah-wilayah Persekutuan) 1997*. Jurnal Undang-undang dan Masyarakat. 15:1-18.
- Ahmad Hidayat Buang. 2008. *Penulisan Teks Penghakiman dalam Perundangan Islam*. dlm. Ruzman Md. Noor (ed.), Kuala Lumpur: Universiti Malaya.
- Ahmad Mohamed Ibrahim. 1997. *Pentadbiran Undang-undang Islam di Malaysia*, Kuala Lumpur: IKIM.
- Ashraf bin Md Hashim. 2001. Tahap pembuktian dalam kes-kes Jenayah: penulisan perbandingan antara Undang-undang Sivil dan Islam. *Jurnal Syariah*. 9(2): 13-32.
- Azizah Mat Rashid, Noor Aziah Mohd Awal, Ahmad Azam Mohd Shariff, Nor 'Adha Abd Hamin & Tg. Noor Azira Tg. Zainuddin. 2019. *Menangani Masalah Kelahiran Anak Tak Sah Taraf di Malaysia: Peranan Perundangan Jenayah Syariah dalam Masyarakat*. *Jurnal Akademika*. 89(2). 5-16.
- Ibn Nujaym. 1902. *al-Asybah wa-al-Nazair*. Kaherah: Maktabah al-Husainiyyah.
- Ibn Qayyim. t.th. *Turuq al-hukmiyyah*. Jeddah: Dar Ilmi Fawaid.
- Ibrahim I. Wahab. 1972. *Law Dictionary English-Arabic*. Beirut: Librarie Du Liban.
- Ibrahim Muhammad Mahmud al-Hariri. 1998. *al-Madkhal Ila al-Qawa'id al-Fiqhiyyah al-Kulliyah*. Amman: Dar 'Ammar.
- Mahmud Saedon. 1989. Pembuktian: Kepentingan beban dan hukumnya. *Jurnal Hukum* 6 (2): 167-193.
- Mahmud Saedon. 1990. *Undang-undang Keterangan Islam*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mahmud Saedon. 1993. Beban dan tahap pembuktian dalam sistem pengadilan Islam. *Jurnal Syariah* 1(2): 334-338.
- Mohd Asri Tahir. 2008. *Kaedah-Kaedah Pensabitian bagi Kes-Kes Jenayah Syariah*, Kertas Kerja Bil 9/6/2008. Mesyuarat Ketua Pegawai Penguatkuasa Agama & Ketua Pendakwa Syarie Seluruh Malaysia Kali Ke 6. Bayview Hotel Melaka. JAKIM. 19-21 November 2008.
- Muhammad bin Ahmad Al-Qurtubi. 1986. Jil 10. *al-Jami' Li Ahkamil Quran*. Beirut: Darul Fikr.
- Muhammad bin Ismail al-Sanani al-Kahlani. 1960. *Kitab Subul al-Salam*. Jil 4. Matba'ah al-Babi al-Halabi.
- Muhammad bin Omar bin Salim Bazmul. t.th. *Syarh al-Qawaid al-Fiqhiyyah al-Khams al-Kubra*. Al-Jazair: Dar al-Muhsin.
- Muhamad Mustafa al-Zuhaili. t.th. *al-Qawaid al-Fiqhiyyah wa Tatbiqatuha fi al-Mazahib al-Arba'ah*. Juz 1. Damsyik: Dar-Fikr.
- Muhammad Rawwas Qan'arji. 1983. *Mausu'ah Fiqh Abu Bakar Al-Siddiq*. Beirut: Dar al-Nafais.
- Salleh bin Ghanim al-Sadlan. 1999. *al-Qawai'd al-Fiqhiyyah al-Kubra*. Riyadh: Dar Balinsiyah.
- Siti Zalikhah Haji Md Nor. 2006. Beberapa Aspek dalam Undang-Undang Keterangan Islam, dlm. al-Syariah: Undang-Undang Keterangan Islam, Siti Zalikhah Haji Md. Nor et. al. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka. Jil.3.
- Subhi Mahsamani. 1952. *Falsafah al-Tasyrie Fi al-Islam*. Beirut: Dar al-Kasyaf.
- Subhi Mahmasani. 1987. *Falsafah al-Tashri' al-Jina'i al-Islami*. Beirut: Mu'assasah al-Risalah.
- Suhaizad Saifuddin & Jasri Jamal. 2014. Keperluan memperkasakan undang-undang penguatkuasaan bagi kesalahan berhubung ajaran sesat di Negeri Sembilan: Satu kajian. *Jurnal Hukum* 39(2): 133-164.
- Suhaizad Saifuddin, Ruzian Markom & Mohd. Munzil Muhamad. 2019. Kaedah pembuktian dalam undang-undang keterangan Mahkamah Syariah dan Mahkamah Sivil di Malaysia: Suatu kajian perbandingan. *Jurnal Kanun* 31(1): 1-34.
- Sheikh Ghazali Abdul Rahman. 2003. *Kanun Tatacara Jenayah Syariah: Perbandingan Negeri-negeri di Malaysia*. Dlm. *Pendakwaan dan Penyiasatan: Konsep dan Amalan*, disunting oleh Abdul Munir Yaacob dan Siti Shamsiah Md Supi. Kuala Lumpur: IKIM.
- T.M. Hasbi As-Siddieqie. 1970. *Hukum Fiqh Islam*. Jakarta: Cetakan Bulan Bintang. Cet 4.
- Wafaa' Yusof & Anita Rahim. 2016. *Tatacara penahanan pra perbicaraan jenayah syariah di Malaysia: Analisis menurut pandangan fuqaha*. *Journal of Contemporary Islamic Law* 1(1): 39-54.
- Wan Ahmad Fauzi Wan Husain. 2017. *Anisah Che Ngah & Mohamed Anwar Omar Din. Islam Agama bagi Persekutuan: Satu Penulisan Sejarah Perundangan*. *Jurnal Akademika* 87(3): 177-193.
- Zulfakar Ramlee. 2015. Pembuktian dalam kes jenayah syariah Malaysia: Isu dan penyelesaian. *Jurnal Kanun* 27(1): 122-142.

Suhaizad bin Saifuddin (corresponding author)
Fakulti Undang-Undang
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor
Email: suhaizad1983@gmail.com

Ahmad Azam Mohd Shariff
Fakulti Undang-Undang
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor
Email: aazam@ukm.edu.my

Ramalinggam Rajamanickam
Fakulti Undang-Undang
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor
Email: rama@ukm.edu.my

Muhamad Helmi Md Said
Fakulti Undang-Undang
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor
Email: mhelmisaid@ukm.edu.my

Tg. Noor Azira Tg. Zainudin
Fakulti Undang-Undang
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi
Selangor
Email: tna@ukm.edu.my

Received: 14 Febuari 2019

Accepted: 2 Febuari 2020